

KİTAP TANITIMI

Prof. Dr. Süleyman TÜLÜCÜ*

Ali EROĞLU, *Kur'ân Tarihi ve Kur'ân İlimleri Üzerine*, EKEV Yayınevi, Erzurum 2002, 277 s.

ÖZET

Her Müslüman kesinlikle inanır ki Kur'ân-ı Kerim Allah'ın kelâmı olup, İslâm'ın ilk ve temel kaynağıdır. Bunun tabii bir sonucu olarak, onun hakkında binlerce eser telif edilmiştir.

Bu yazıda, Fakültemiz öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ali Eroğlu tarafından kaleme alınan, "Kur'ân Tarihi ve Kur'ân İlimleri Üzerine" adlı eser, kısaca tanıtılacaktır.

Birçok ana ve tali bölümlerden meydana gelen bu kitap, kısaca ifade etmek gerekirse, iki ana bölüme ayrılmıştır. I. Bölümde Kur'ân Tarihi, II. Bölümde Kur'ân İlimleri üzerinde detaylı bilgi verilmiştir. En sonda da yararlanılan kaynakların bir listesi yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kur'ân-ı Kerim, Ali Eroğlu, Kur'ân Tarihi, Kur'ân İlimleri.*

ABSTRACT

On the History of the Koran and the Sciences of the Koran

All Muslims believe that the Holy Qor'an is word of God and the first and main source of Islam. As a natural consequence of this, a lot of works have been composed about it.

In the present article the work entitled "On the History of the Koran and the Sciences of the Koran", which is composed by Dr. Ali Eroğlu, will be introduced in short.

To put it briefly, this book, which is divided into main and secondary chapters, consists of two main chapters. The First Chapter deals with the History of the Koran

---

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı.

and the Second Chapter with the Sciences of the Koran in detail. A list of references is placed at the end of the book.

Key Words: The Holy Koran, Ali Eroğlu, the History of the Koran, the Sciences of the Koran.

Aşağıda tanıtımını bahis konusu edeceğimiz *Kur'ân Tarihi ve Kur'ân İlimleri Üzerine* adlı bu kitap, Fakültemiz Tefsir Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Doç. (şimdi Prof.) Dr. Ali Eroğlu tarafından kaleme alınmıştır. Kendisinin, şimdiye kadar, Kur'ân ve Kur'ân ilimlerine dair, çeşitli makalelerinin (ki bunların bir kısmı *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *EKEV Akademi Dergisi* ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde basılmış bulunmaktadır) yanı sıra, aynı alanda, çeşitli eserleri (*Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları*, Erzurum 2002; *el-Kifâye fi'l-Kirâa li'l-Beğavî*, yayına haz. Ali Eroğlu, Erzurum 2002) yayınlanmış bulunmaktadır. *Müfessir Bağavî*, *Hayatı ve Tefsirindeki Metodu* (Erzurum 1987) konulu doktora tezi henüz basılmamıştır. Ayrıca, bazı çalışmalarını da kendisi tarafından neşre hazırlanmaktadır.

Bilindiği üzere, uzun bir zaman dilimi içinde, İslâm dünyasında Kur'ân Tarihi ve Kur'ân ilimleri üzerinde, Kur'ân-ı Kerim'in taşıdığı öneme binaen (çeşitli yönleri ile Kur'ân-ı Kerim ve bu konudaki çalışmalar ve literatür hakkında geniş bilgi için bk. Abdülhamit Birışık-Tahsin Görgün-Mustafa Çağrıçı-Suat Yıldırım-Mehmet Paçacı-Hidayet Aydar-Mehmet Şener-Ömer Faruk Harman-Mustafa Uzun, "Kur'an", *DİA*, XXVI, 383-422) birçok eser telif edilmiştir. Okuyucuya yararlı olacağı mülâhazasıyla, bu konudaki eski ve yeni eserlerden bazılarının ismini vermek istiyoruz:

ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, I-IV, nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Beyrut 1391/1972; es-Süyûtî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, I-II, nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Kahire 1387/1967, nşr. Mustafâ Dîb el-Bugâ, Dimâşk-Beyrut 1414/1993, Türkçe trc.: Sâkıp Yıldız-Hüseyn Avni Çelik, İstanbul 1987; ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, I-II, nşr. 'Alî Muhammed 'Ömer, Kahire 1392/1972; ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, I-II, Kahire 1362/1943; 'Abdüssabûr Şâhîn, *Târîhu'l-Kur'ân*, Kahire 1966; Ebû 'Abdillâh ez-Zencânî, *Târîhu'l-Kur'ân*, Beyrut 1388/1969; 'Abdullâh Mahmûd Şehhâte, *Târîhu'l-Kur'ân ve't-Tefsîr*, Mısır 1392/1972; a. mlf., *'Ulûmü'l-Kur'ân*, Kahire 1985; M. 'Abdüsselâm Kefâfî-'Abdullâh eş-Şerîf, *Fi 'Ulûmi'l-Kur'ân: Dirâsât ve Muhâdarât*, Beyrut 1972; M. Huseyn ez-Zehabî, *et-Tefsîr*

ve'l-Müfessirün, I-II, Mısır 1396/1976; Subhî es-Sâlih, *Mebâhis fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1981, Türkçe trc.: M. Said Şimşek, Konya, ts. [Hibaş Yay.]; Adnân M. Zerkûr, *'Ulûmü'l-Kur'ân*, Beyrut-Dimaşk 1984; Hâlid 'Abdurrahmân el-'Ak, *Usûlü't-Tefsîr ve Kavâ'idüh*, Beyrut 1406/1986; a. mlf., *Târîhu Tevsîkı Nassi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dimaşk 1986; es-Sâbûnî, *et-Tibyân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Dimaşk 1408, Türkçe trc.: Zeynel Abidin Tatlıoğlu, İstanbul 1996; Mennâ' el-Kattân, *Mebâhis fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1411/1990; Şerefeddin [Yaltkaya], *Târîh-i Kur'ân-ı Kerîm*, İstanbul 1331; Cevdet, *Tefsîr Târîhi*, İstanbul 1927; İsmail Hakkı İzmirli, *Tarih-i Kur'an (Kur'an-ı Kerim Tarihi)*, İstanbul 1956; Muhammed Hamidullah-Macit Yaşaroğlu, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi ve Türkçe Tefsirler Bibliyoğrafyası*, çev. Mehmet Sait Mutlu, İstanbul 1965; Th. Nöldeke-Fr. Schwally, *Kur'an Tarihi*, çev. Muammer Sencer, İstanbul 1970; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, Ankara 1971 [Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.]; a. mlf., *Tefsir Tarihi*, I-II, Ankara 1988; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakatü'l-Müfessirîn*, I-II, İstanbul 1973; Mehmed Sofuoğlu, *Tefsîre Giriş*, İstanbul 1981; Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*, İstanbul 1982; Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, İstanbul 1983; Ahmed Cevdet Paşa, *Muhtasar Kur'an Tarihi*, trc. Ali Osman Yüksel, ilâveli 2. baskı, İstanbul 1989; Osman Keskiöğlu, *Nüzulünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, Ankara 1989; Sadreddin Gümüş, *Kur'an Tefsîrinin Kaynakları*, İstanbul 1990; Ali Turgut, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, İstanbul 1991; Muhammad Hamidullah, *Kur'ânı Kerîm Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1993; H. Mehmet Soysaldı, *Nüzulünden Günümüze Kur'an İlimleri ve Tarihi*, Elazığ 1996; İsmet Ersöz, *Kur'an Tarihi, Kur'an-ı Kerim'in İndirilişi ve Bugüne Gelişi*, İstanbul 1996; Halil Çiçek, *20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları*, İstanbul 1996; Şaban Karataş, *Şia'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi*, İstanbul 1996; Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi*, İstanbul 1997; a. mlf., *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, İstanbul 1998; a. mlf., *Kur'ân'ın Temel Konuları*, İstanbul 2000; Hâlis Albayrak, *Tefsîr Usûlü, Yöntem-Ana Konular-İlkeler-Teklifler*, İstanbul 1998; Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çev. Alparslan Açıkgenç, Ankara 1999; W. Montgomery Watt, *Kur'an'a Giriş*, çev. Süleyman Kalkan, Ankara 2000.

Sayın Eroğlu'nun bu çalışması, bir "Önsöz"le (s. 11) başlamaktadır. Müellif bu eserini niçin hazırladığını ve muhtevasını şu satırlarla açıklamıştır: "...bunu fırsat bilerek, Fakültede 'Tefsir Usulü ve Tarihi' derslerini hazırlarken, Kur'ân Tarihi ve Kur'ân İlimleri ile ilgili konulara dair dokümanlar topladım ve bunları öğrencilerimle paylaşmaya çalıştım. Notlarımı, yeniden gözden geçirecek, 'Tefsir Usulü ve Kur'ân

Tarihi' derslerinde öğrencilere faydalı olur düşüncesiyle müfredata uygun bir kitap olarak bastırmayı düşündüm.”

“Eserin birinci bölümünde Kur’ân ve Kur’ân Tarihine dair yeterli bilgilere yer vermeye çalışırken, ikinci bölümde sebep-i nüzul, nesh, mecâz, müteşâbih, emsâlül-Kur’ân, vücûh ve nezâir gibi Kur’ân İlimlerine ait pek çok konuyu işlemeye çalıştım. Çok fazla ayrıntıya girmeden, derslerdeki tartışmaları da göz önünde bulundurarak, ele almanın hiçbir fayda teşkil etmediğine inandığım müşkil, mübhem ve garîbü'l-Kur’ân gibi konulara bu eserde yer vermedim.”

Birçok alt başlıklara ayrılan eserin, ana başlıkları şu şekildedir:

BİRİNCİ BÖLÜM: KUR’ÂN TARİHİ (s. 15-171); Kur’ân’ın İsimleri ve Bu İsimlerin Türeyişi (s. 17), Kur’ân-ı Kerîm’in Tarifi (s. 21), Vahiy (s. 27), Mekkî ve Medenî Sûreler (s. 71), Mekkî ve Medenî Sûrelerin Çeşitleri (s. 80), Âyet (s. 82), Sûre (s. 92), Kur’ân-ı Kerîm’in Yazılması (s. 96), Kur’ân-ı Kerîm’in Korunması (s. 105), Kur’ân-ı Kerîm’in Tertibi (s. 111), Kur’ân’ın Toplanması (s. 118), Kur’ân’ın İstinsâhı/Çoğaltılması (s. 127), Kur’ân-ı Kerîm’in Nûshaları (s. 130), Kur’ân’da Fazlalık veya Noksanlık İddiaları (s. 132), Kur’ân-ı Kerîm’e Nokta, Hareke ve Diğer İşaretlerin Konması (s. 150), el-Ahrufü’s-Seb’a/Yedi Harf Meselesi (s. 158), İlmü'l-Kıraat/Kıraat İlimi (s. 160); **İKİNCİ BÖLÜM: KUR’ÂN İLİMLERİ** (s. 173-268); Esbâbü'n-Nüzul/Nüzul Sebepleri (s. 175), Nâsîh ve Mensûh (s. 186), Hakikat ve Mecâz (s. 199), Muhkem ve Müteşâbih (s. 202), Hurûf-i Mukatta’a/Hece Harfleri (s. 210), Aksâmü'l-Kur’ân/Kur’ân’da Yeminler (s. 214), Kur’ân-ı Kerîm’deki Kıssalar (s. 221), Kur’ân-ı Kerîm’de Tekrarlar (s. 231), Emsâlül-Kur’ân/Kur’ân-ı Kerîm’deki Meseller (s. 236), Âyetler ve Sûreler Arasındaki Tenâsüb ve İncîâm (s. 240), İ’câzü'l-Kur’ân/ Kur’ân-ı Kerîm’in Eşsizliği (s. 244), Kur’ân’ın İ’câz Yönleri (s. 248), Şiirle İstîshâd (s. 255), Eşbâh ve Nezâir/Vücûh ve Nezâir (s. 264). Eserin en sonunda da yararlanılan kaynaklarla ilgili geniş bir **“KAYNAKÇA”** (s. 269-277) yer almıştır.

Sayın meslektaşımız Eroğlu’nun Kur’ân Tarihi ve Kur’ân İlimleri üzerine objektif bilgi veren bu eseri, sadece öğrencilere değil, konuya ilgi duyan herkese yararlı olabilecek özelliktedir. Eserin, kanaatimizce, en önemli yönü, muhtelif meselelere eleştirel olarak bakması, zaman zaman bazı iddialara makul cevaplar vererek çözümlenmeye çalışmasıdır. Meselâ o, bu eserinin bir yerinde (s. 135-136) şöyle der: “Bazı İslâmî kaynaklarda, Celâlüddîn es-Süyûtî hakkında kuşkulu ifadelerle yer verilmiştir. Özellikle merhum Ö. R. Doğrul, baştan beş cildini terceme [ettiği],

diğer beş cildini de bizzat kaleme aldığı *İslâm Tarihi, Asr-ı Saâdet* isimli eserinde, es-Süyûtî'nin kat'iyyen itimada şayan olmadığını kaydeder. Yine aynı yazar, Şah 'Abdü'l-'Azîz'in *el-'Ucâletü'n-Nâfi'a* adlı eserinden naklen eserine es-Süyûtî hakkındaki şu cümleleri almıştır: 'Rivayetlerin dördüncü bir tabakası vardır ki, bunlar sonradan rivayet olunmuştur. Eski muhaddisler, bunları inceledikten sonra, ya bunların gayr-i mevsuk olduklarına; yahut bunların mevzû/uydurma olmamakla beraber, ravilerinin güvenilir olmadıklarına hükmetmişlerdir... Çünkü bu rivayetler itimada şayan değildirler... Celâlüddîn es-Süyûtî'nin eserlerindeki bütün rivayetler bu cinstendir...'

Sayın Eroğlu, bu görüşleri şöyle cevaplandırır: "Gerçekten, es-Süyûtî'nin eserine [*el-İtkân*, nşr. Mustafâ Dîb el-Bugâ, Dimaşk-Beyrut 1414/1993, I, 204-205, II, 718] aldığı; *Tevbe sûresinin* başındaki *Besmele* [ve] *Ahzâb sûresinin* 200 ayetlik olduğu hakkındaki rivayetler mevcut değildir. Ama, es-Süyûtî'nin bütün eserlerindeki ve risalelerindeki rivayetlerin itimada şayan olmadığını söylemek büyük bir cürettir. Onun eserlerinde binlerce sahih hadis de vardır. O zaman bunlara ne denilecektir?"

es-Süyûtî'nin hayatı, eserleri ve ilmî kişiliği üzerinde birkaç çalışma ortaya koymuş bir kimse olarak, biz de Eroğlu ile aynı kanaatleri paylaşıyoruz. Mükerreren kaydedilmiş olanlarla birlikte 1000'e yakın eser ve risale meydana getirmiş olan es-Süyûtî'nin, zaman zaman geniş alıntılara (*iktibâs, iktitâf*, bazı çağdaşları, es-Sehâvî gibi, onu *intihalcilikle* suçlarlar) yer vermek suretiyle telif ve tasnif ettiği eserlerde de, diğer bazı İslâm âlimlerinin teliflerinde olduğu gibi, farklı görüşler, zayıf rivayetler ve kimi eksiklikler yer alabilir. Kanaatimizce, bunları abartarak onun teliflerindeki rivayetlerin tümünü, dolayısıyla eserlerinin değerini inkâr etmeye çalışmak, insaf ölçülerinin dışında bir hareket olur. Onun Arap dili ve edebiyatı alanında kaleme aldığı *el-Müzhir fî 'Ulûmi'l-Luğa ve Envâ'ihâ, Şerhu Şevâhidi'l-Muğni, Buğyetü'l-Vu'ât fî Tabakâti'l-Luğaviyyin ve'n-Nuhât, el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir fi'n-Nahv, Cem'u'l-Cevâmi', el-İktirâh fî 'İlmi Usûli'n-Nahv, el-Behcetü'l-Marziyye* ile diğer İslâmî ilimler sahasında telif ettiği *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân, Mu'terekü'l_Akrân fî 'Îcâzi'l-Kur'ân, Tabakâtü'l-Müfessirîn, Tedrîbü'r-Râvî, el-Câmi'u's-Sağîr, Lübâbü'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nüzûl, el-Hasâ'isu'l-Kübrâ, Hüsnü'l-Muhâdara fî Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire, Târîhu'l-Hulefâ'* gibi eserleri, hâlâ önemini koruyan, araştırmacıların müstağni kalamayacakları çalışmalardır (hayatı, eserleri ve çeşitli yönleri ile es-Süyûtî hakkında geniş bilgi için bk. 'Abdü'evvel el-Cevnpûrî, *Şükdü'l-Mu'tî'l-Hâfil bi-Mü'ellesâti's-Süyûtî*, Cevnpûr 1300, 1311; Muhammed el-'Arûsî el-Matvî, *Celâlüddîn es-Süyûtî*, Tunus 1954;

Elisabeth Sertain, *Jalâl al-dîn al-Suyûtî: Autobiography*, vol. II, Cambridge 1975; a. mlf., *Celâleddîn Suyûtî'nin Hayatı*, çev. Hasan Nureddin, İstanbul 2002; 'Adnân M. Selmân, *es-Süyûtî en-Nahvî*, Bağdat 1396/1976; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mektebetü'l-Celâl es-Süyûtî*, Rabat 1397/1977; Mustafâ es-Sek'a, *Celâlüddîn es-Süyûtî*, Mısır 1401/1981; Ahmed el-Hâzindâr-Muhammed İbrâhîm eş-Şeybânî, *Delîlü Mahtûtâtî's-Süyûtî ve Emâkîni Vücûdihâ*, Küveyt 1403/1983; 'Abdül'âl Sâlim Mekrem, *Celâlüddîn es-Süyûtî ve Eseruhû fi'd-Dirâsâtî'l-Edebiyye*, Beyrut 1409/1989; Tâhir Süleymân Hammûde, *Celâlüddîn es-Süyûtî*, Beyrut 1410/1989; Ahmet Subhi Furat, *Arap Edebiyatı Târîhi (Başlangıçtan XVI. Asra Kadar)*, I, İstanbul 1996, s. 344-346; M. Sadi Çögenli-Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum 2000, s. 35, 90, 167-168, 187-188, 193, 217, 241, 249, 308; Muhammad Ishâq, "The Autobiographical Sketch of Imam Jalâl al-Dîn Suyûtî", *Journal of the Asiatic Society of Pakistan*, VIII (1962), s. 211-229; Abdülkadir Karahan, "Süyûtî", *İA*, XI, 258-263; "Ignaz Goldziher on al-Suyûtî", *The Muslim World*, LXVIII/2 (April 1978), s. 79-99; Süleymân Tülücü, "Celâlüddîn es-Süyûtî, Hayatı ve Eserleri", *Diyanet İlmî Dergi*, c. 30, sy. 2 (Nisan-Mayıs-Haziran 1994), s. 3-18 [bu yazının sonunda es-Süyûtî ile ilgili çok geniş bir "Bibliyografya" verilmiştir].

Sonuç olarak, Ali Eroğlu'nun bu çalışmasının, farklı bakış açısıyla, alanına katkı sağlayan yararlı bir telif olduğunu düşünüyor, diğer çalışmalarının da peyderpey yayınlanacağını ümit ediyoruz.